

1 (82) 2022

DOI: 10.30840/2413-7065.1(82).2022

ISSN 2413-7065

*Журнал засновано в лютому 2001 року
(у 2014 р. — «Україна у світовій історії»)*

*Founded in February 2001
(Ukraine in the World History in 2014)*

Українознавство

Ukrainian Studies

Науковий журнал

Academic journal

Засновник і видавець

Founder and publisher

*Науково-дослідний
інститут українознавства*

*Research Institute
of Ukrainian Studies*

*Періодичність
раз на три місяці*

*Published
every three months*

Редакція залишає за собою право на мовностилістичне редагування рукописів і передруків відповідно до правописних норм української мови, яке не змінює позиції автора. Автор несе відповідальність за фактичний виклад матеріалу.

Наукові статті з історичних та філософських наук зараховуються як фахові згідно з наказами МОНУ №1188 від 24.09.2020 р. та №1471 від 26.11.2020 р.

Журнал «Українознавство» представлено в наукометричних і реферативних базах даних:

1. Академія Гугл (Google Scholar) <http://www.scholar.google.com.ua>;
 2. Index Copernicus International <https://journals.indexcopernicus.com>;
 3. DOAJ (Directory of Open Access Journals) <https://doaj.org>;
 4. Наукова періодика України <http://journals.uran.ua>;
 5. Scientific Indexing Services (SIS) <http://sindex.org>;
 6. Infobase Index <http://infobaseindex.com>;
 7. Eurasian Scientific Journal Index <http://esjindex.org>;
 8. ResearchBib <http://journalseeker.researchbib.com>
 9. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <https://nbuv.gov.ua>;
 10. Polish Scholarly Library (бібліотека) <https://pbn.nauka.gov.pl>;
- є учасником проекту: Українські наукові журнали usj.org.ua

Журнал друкується на підставі свідоцтва серії КВ № 21204-11004ПР від 13.02.2015 р. про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, виданого Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

УДК 94(477)

DOI: 10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА – ВІЙНА ЗА ЖИТТЯ (2014–2022 РР.): ПЕРІОДИЗАЦІЯ

Павло ГАЙ-НИЖНИК

orcid.org/0000-0002-8912-8398

доктор історичних наук, заступник директора НДІУ

Анотація. У статті здійснено періодизацію та дано характеристику російсько-української війни 2014–2022 рр. в авторській концепції. Означено та висвітлено сім періодів цієї великої війни українців за власну державність, право на існування української нації, за життя. В рамках кожного з періодів зазначено не лише на знакових воєнних діях, а й на політичних (дипломатичних) аспектах, які також впливали на стан воєнно-політичних подій загалом та російсько-українського протистояння й війни зокрема. Так, наприклад, наголошується, що окупація та незаконна анексія Криму Росією у 2014 р. є не інакше як актом воєнної агресії проти держави Україна, історико-правовим фальсифікатом і міжнародним злочином Російської Федерації.

Підкреслюється, що ця війна має водночас як всеохопний і нищівний обшир, так і цивілізаційно-екзистенційний характер. Її мета з боку Російської Федерації – знищення держави Україна й усього українського народу, а відтак цілком обгрунтовано її можна і потрібно визначати як тотальну війну. Вона, проте, не є національно-визвольною, позаяк Україна не була колонією, окупованою чи поневоленою Росією. Натомість український народ повстав на справедливу вітчизняну війну за свою державність і за своє право на життя.

Наголошується, що російсько-українська війна, за своїми лаштунками, виходить за рамки двостороннього конфлікту й виявляє у собі виразні ознаки загальної кризи світової системи безпеки, що призведе до ланцюга глобальних змін планетарного значення.

Ключові слова: російсько-українська війна; війна за життя; російська агресія.

RUSSIAN-UKRAINIAN WAR – WAR FOR LIFE (2014–2022): PERIODIZATION

Pavlo HAI-NYZHNYK

Doctor of Historical Sciences, Deputy Director of RIUS

Annotation. The article periodizes and describes the Russian-Ukrainian war of 2014–2022 in the author's concept. Seven periods of this great war of Ukrainians for their own statehood, for the right for existence of the Ukrainian nation, for life are marked and covered. Within each of the periods, not only significant military events are mentioned but also political (diplomatic) aspects, which also influenced the state of military-political events in general and the Russian-Ukrainian confrontation and the war in particular. For example, it is noted that the occupation and illegal annexation of Crimea by Russia in 2014 is nothing but an act of military aggression against the state of Ukraine, a historical and legal falsification, and an international crime of the Russian Federation.

It is emphasized that this war is both all-encompassing and destructive, civilizational and existential in nature. Its goal on the part of the Russian Federation is the destruction of the state of Ukraine and the entire Ukrainian people, and therefore it can and should be defined as a total war. However, it is not national liberation, as Ukraine was not a colony, occupied or enslaved by Russia, and

© Гай-Нижник П.

therefore there was nothing to get rid of. Instead, the Ukrainian people rose up for a just patriotic war for their statehood and their right to life.

It is emphasized that the Russian-Ukrainian war, behind its scenes, goes beyond the bilateral conflict and shows clear signs of a general crisis of the world security system, which will lead to a chain of global changes of planetary significance.

Keywords: Russian-Ukrainian war; war for life; Russian aggression.

З перемогою Революції Гідності, як свого часу з острахом гіпотетично й припускали кремлівські політичні стратеги, усі багаторічні зусилля Росії до гібридно-повзучого опанування Україною й перетворення її на свою державу-сателіта з керованим президентом та маріонетковим урядом зазнали невдачі [9]. Проте dokonаний факт того, що Україна стала на шлях виходу з навколomosковської цивілізаційної орбіти, президент РФ В. Путін, як і російський державно-політичний істеблїшмент, не лише відмовлявся визнати, а й не здатен був (через власний світоглядний ступор) усвідомити як нову геополітичну реальність. Він сприйняв її мов особисту образу і власну поразку та водночас як виклик самій Росії, як перманентну загрозу її майбутньому існуванню не лише з неоімперської перспективи, а й з огляду на небезпеку перетворення її мегасуб'єктності на історичну ретроспективу [10, с. 188].

Російська Федерація не могла змиритися не лише зі своєю геополітичною поразкою у боротьбі за «м'яке» опанування України, але й із самим її існуванням як держави. Тож Кремль вирішив застосувати у боротьбі з Україною не тільки усі явні та приховані методи ведення гібридної війни, а й пряме збройне втручання у її внутрішні справи.

Ще у 2010–2013 рр. східні й південні регіони країни практично було віддано українською владою під патронат російських агентів і проросійських

сил [10; 12; 13]. У Кремлі були переконані, що так звана революційна «хунта», яка «захопила владу силовим шляхом», не протримається у Києві й впаде якщо не за тиждень, то щонайдовше за два тижні. Адже в державі панував владний хаос, ресурси вичерпано чи виведено з країни, систему управління зруйновано, вертикаль влади від столиці до регіонів перервано, а на місцях домінували анархія й невизначеність (у деяких районних державних адміністраціях і в міських органах самоврядування чиновники працювали, але без загальної координації увесь цей велетенський владно-адміністративний механізм не функціонував). Тож у політичній верхівки Російської Федерації ще із самого початку переломних подій часів Революції Гідності з'явилося тверде переконання, що варто лише «дмухнути» і держава Україна розсиплеться, мов карткова будівля.

Вже у січні 2014 р., коли у Москві починали розуміти, що втрачають Україну і що проросійський режим В. Януковича у Києві приречений на поразку, путінські геополітичні стратеги замислилися над новим планом розчленування й знищення української державності. Відтак у кабінетах Ради національної безпеки РФ було розроблено документ під назвою «Про кризу на Україні». То був узагальнений і масштабний план дій з дестабілізації України і включення дванадцяти українських областей та міста Києва до складу Російської Федерації. Проте

досить швидко Москва усвідомила, що не має ані на Півночі, ані на Сході, ані на Півдні України достатньої кількості прихильників, які могли б скласти критичну проросійську масу у суспільному русі [11]. Тож Росія вкотре в своїй історії зробила ставку на жорстку силу, збройне втручання й захоплення чужої території й знову, вже у ХХІ ст., виявила власну злочинну сутність, засвідчила перед усім світом свій неоімперський оскал агресора.

У лютому 2014 р. Російська Федерація розпочала війну з Україною, вдершись на її терени з півдня – з Кримського півострова. Відтоді протягом восьми років і аж до нового повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. російсько-українська війна тривала з різними хвилями загострень та форм й, природно, мала кілька періодів, деякі з них можна навіть виділити в окремі війни (подібно до того, як окремі війни – німецько-польська, німецько-французька, німецько-радянська, битва за Британію чи японсько-китайська або японсько-американська тощо – склали єдиний комплекс Другої світової війни).

Тож часова відстань та аналіз воєнно-політичного становища України за ті роки дають можливість окреслити певні етапи цього грандіозного протистояння і спонукають до здійснення у цьому контексті певних узагальнень історичного характеру, зокрема й щодо вироблення періодизації цієї якісно нової за формою і методами війни на Європейському субконтиненті з часів завершення Другої світової та Холодної війн.

Без сумніву, історично й документально доведено, що Російська Федерація цілеспрямовано і поетапно готувалася

до знищення суверенної держави Україна як геополітичної реальності ще від часів розвалу СРСР у 1991 р. З того часу РФ провадила комбіновану гібридно-асиметричну агресивну політику щодо України за допомогою ретельно спланованих енергетичних, торговельно-економічних, фінансових, дипломатичних, культурно-історичних та суспільно-політичних війн з метою спочатку перетворення її засобом «м'якої» сили, корупції, шантажу, тиску та ізоляції на свого політичного сателіта й господарчо-енергетичну неоколонію з подальшим розчленуванням, поглинанням й знищенням у своєму кінцевому підсумку через завдання смертельного збройного удару т. зв. «жорсткою» силою шляхом розв'язання відкритої війни, що мала би призвести до зникнення з карти світу незалежної держави Україна [6; 7; 10].

Початком остаточної стадії втілення такого плану з руйнації та поглинання української державності стало розв'язання Російською Федерацією на чолі з В. Путіним агресивної війни проти України у лютому 2014 р., що велася у комбінованій гібридно-асиметричній формі та мала яскраво виражений загартницький характер [14].

І період: окупація та анексія АР Крим (20 лютого – 24 березня 2014 р.) – «Фронт без спротиву»

Перший період географічно означився теренами Кримського та Керченського півостровів й завершився окупацією та анексією української Автономної Республіки Крим.

Окупація Кримського півострова армією Російської Федерації почалася 20 лютого 2014 р., що підтверджує також і російська медаль «За повернення Криму» з цією виکارбуваною на ній датою.

Вранці 24 лютого 2014 р. Росія почала перекидати «спецназ» у Севастополь, а на півострів – додатковий контингент своїх військ із бронетехнікою. Крім кораблів Чорноморського флоту, використовувалися великі десантні кораблі зі складу Балтійського й Північного флотів Росії, задалегідь спрямовані з північних морів та Балтики до Чорного моря. Перших два («Калінінград» і «Мінськ») прибули вже 26 лютого. Того ж дня російський «спецназ» під виглядом представників «самооборони Криму» почав блокувати українські військові частини й кораблі. 27 лютого понад 100 озброєних автоматами, снайперськими гвинтівками, кулеметами та гранатометами військовослужбовців 45-го окремого полку спецпризначення повітряно-десантних військ (ПДВ) ЗС РФ, одягнугтих у цивільний одяг, захопили будівлі Верховної Ради АР Крим та Ради міністрів АР Крим у Сімферополі й підняли на них російські прапори. Вночі з 27 на 28 лютого російські військові почали захоплювати летовища та аеропорти Криму. Повністю оточеним опинився й військовий аеродром «Бельбек», який невдовзі без жодного пострілу був зданий ворогові. На цьому тлі лише 28 лютого у Києві було скликано засідання РНБО України, яка так і не прийняла рішення чинити опір загарбникам та не віддала наказ на знищення окупанта [8].

Відтак ще 2 березня, незважаючи на ультиматуми з боку російського військового керівництва, військові частини ВМС ЗСУ в Криму залишались бездіяльними у місцях своєї дислокації. У цей же день кораблі й катери Керченського загону Морської охорони ДПСУ у зв'язку з загрозою захоплення вийшли у море і прорвалися до Бердянська,

Севастопольського загону – до Одеси. Призначений напередодні командувач ВМС ЗСУ Д. Березовський зрадив військовій присязі, перейшов на бік ворога. 3 березня було заблоковано з вимогою скласти зброю і перейти на бік так званих «ЗС Криму» штаб ВМС ЗСУ, корвет «Тернопіль», розвідкорабель управління «Славутич», штаб Севастопольської бригади тактичної авіації ПС ЗСУ у Бельбеку, частину ППО ПС ЗСУ на м. Фіолент, зенітно-ракетний полк у Феодосії та інші частини. Водночас із аеродрому 10-ї морської авіабригади в с. Новофедорівка на материк вдалося перекинути чотири гвинтокрили (один Ка-27 і три Мі-14), а також три літаки – два Ан-26 та один Бе-12. Станом на 4 березня на території Криму було зафіксовано понад 15 тис. військовослужбовців, перекинутих з материкової Росії, й близько 50 одиниць техніки, серед якої – броньовані автомобілі та бронетранспортери. 10 березня росіяни без спротиву захопили військову частину в м. Бахчисарай.

11 березня захоплена окупантами і сепаратистами-колаборантами Верховна Рада Криму на позачерговому засіданні прийняла т. зв. «Декларацію про незалежність АРК і Севастополя», а 16 березня на території Криму було проведено т. зв. «референдум» про російський статус півострова. Наступного дня (17 березня) президент РФ визнав «незалежну і суверенну» Республіку Крим. Тоді ж В. Путін підписав Розпорядження президента РФ «Про підписання Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття у Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів». А вже 20 березня російські штурмовики захопили базу

ВМС України у Новоозерному. Окупація та незаконна анексія Криму Росією у 2014 р. є не інакше як акт воєнної агресії проти держави Україна, історико-правовий фальсифікат і міжнародний злочин Російської Федерації.

Натомість Верховна Рада України лише 20 березня прийняла Декларацію «Про боротьбу за звільнення України», проте жодних заходів до визволення принаймні частини Криму, окрім порожньої заяви, так і не було вчинено. Нова українська військово-політична влада в особах в. о. президента і голови Верховної Ради О. Турчинова, прем'єр-міністра А. Яценюка та в. о. міністра оборони І. Тенюха з самого початку російського вторгнення наказала підрозділам ЗСУ, які залишилися вірними Україні, не атакувати ворога й не чинити загарбникові збройного опору. Ці діячі категорично відкинули пропозиції та розробки щодо завдання контрудару ворогові й таким чином вчинили злочин перед народом України, а їхні дії мають ознаки державної зради.

Зрештою, 24 березня 2014 р. в. о. президента України О. Турчинов підписав указ про виведення українських військ з Криму й Севастополя, що де-юре стало датою завершення першого періоду російсько-української війни¹. Тож у кон-

¹ В результаті захоплення Криму з загальної чисельності особового складу військових частин ЗСУ (15 тис. військовослужбовців), що перебували на півострові, втрати в особовому складі склали майже 11 тис. осіб. На материкову частину вийшло 4 тис. 130 військовослужбовців, з яких: 1 тис. 422 офіцерів; 1 тис. 835 старшин, сержантів, матросів і солдатів; 103 курсанти Академії ВМС. Також з Криму вийшло 20 працівників ЗСУ та 750 членів сімей військовослужбовців (з них 276 дітей). За підсумками виведення військових частин ВМС ЗСУ з Криму станом на кінець травня 2014 р. порівняно зі штатною чисельністю фактично налічувалось: 32% особового складу; 40%

тексті української протидії російській агресії цей період із назвою «Окупація та анексія АР Крим» цілком справедливо буде визначити також як «Фронт без спротиву».

II період: антитерористична операція (1 березня (офіційно – від 13 квітня) – 24 серпня 2014 р.) – «Внутрішній фронт»

Другий період цієї комбінованої гібридно-асиметричної війни пов'язаний зі спробою Кремля перенести війну у континентальну Україну шляхом розконсервування там своєї агентури та через закидання терористичних загонів до переважно російськомовних і політично проросійських областей і міст України з метою фінансування та організації в них сепаратистсько-колаборантських рухів. У координованих повстаннях та через терор ці збройні угруповання мали розпалити громадянську внутрішню війну в Україні й розпочати ланцюгову реакцію розшматування її на низку маріонеткових прокремлівських псевдореспублік. В історію цей період увійшов під формалізованою назвою «Антитерористична операція». Хронологічно ж він охоплює часовий відрізок від 1 березня (офіційно – від 13 квітня) по 24 серпня 2014 р.

Ще у січні 2014 р. у Москві було розроблено документ під назвою «Про кризу на Україні», що являв собою узагальнений і масштабний план дій з дестабілізації України і включення 12-ти її областей та м. Києва до складу РФ [21]. Інший план втручання Росії у внутрішні справи України, розчленування її території та приєднання південно-східних областей до РФ було розроблено в

бойових кораблів і катерів; 62% суден і катерів забезпечення; 62% літальних апаратів; 65% автомобільної, бронетанкової та спеціальної техніки.

АП РФ В. Путіна на початку лютого (не раніше 4 й не пізніше 12 лютого) 2014 р. у вигляді Аналітичної записки [2].

З самого початку окупації Криму саме півострів розглядався росіянами як можливий плацдарм для наступу на південно-східні терени України. Проте географічно й логістично-тактично більш привабливим було визначено наступ з північно-східного напрямку в комплексі з підривом внутрішньополітичного становища на усій території Лівобережної України. Зрештою, південний напрямок залишився запасним плацдармом для повноцінного вторгнення задля захоплення Донецької, Луганської, Харківської, Одеської, Дніпропетровської, Херсонської, Миколаївської та Запорізької областей. Коли ж намір прямого вторгнення з півдня було відкладено на перспективу, росіяни запустили план масштабної дестабілізації в цих регіонах.

Процес підриву України зсередини розпочався 1 березня 2014 р. з масштабних проросійських виступів одночасно у Харкові (перше захоплення ОДА), Дніпрі (тоді – Дніпропетровську), Донецьку (3 березня вперше захоплено ОДА), Мелітополі, Луганську (9 березня вперше захоплено ОДА), Миколаєві, Одесі (3 березня – штурм облради) та Херсоні, 5 березня – у Запоріжжі та інших містах сходу України.

У Харкові проросійські колаборанти-бойовики й спецслужби РФ кілька разів захоплювали обласну державну адміністрацію (ОДА). Тоді до міста було відряджено міністра внутрішніх справ А. Авакова й тільки завдяки спецпідрозділу Нацгвардії «Ягуар» вдалося відстояти місто (74 проросійських заколотники було вибито з Харківської обласної адміністрації та заарештовано).

Позитивним фактором стало призначення у Дніпропетровськ (нині – Дніпро) головою ОДА І. Коломойського, який також швидко навів лад на ввіреній йому території (Дніпропетровщина, Запоріжжя). Кривавою ціною вдалося залишити українською Одесу, хоча там це було втілено швидше всупереч органам місцевої влади і правопорядку¹. Вважаємо, що події у Харкові, Дніпропетровську, Одесі та інших великих містах Півночі, Центру і Півдня все ще очікують свого розслідування, і не лише історико-політологічного спрямування, а й кримінального.

Уже в березні після перших кадрових оновлень в СБУ оголилися збройні агентурні мережі, насамперед Луганська². Тоді було здійснено першу велику операцію з затримання сепаратистів у місті. Було вилучено сотні одиниць зброї та агітлітературу, а також затримано низку ідеологів та кримінальних елементів. Вже тоді на фоні подій з'явилися офіцери ГРУ, ФСБ, які за ними стояли. Терористи-сепаратисти і зрадники-колаборанти почали реальні силові акції з захоплення адмінбудівель. Почалися й перші бойові дії на знищення спецгрупами СБУ диверсантів, а ними – українських посадовців та активістів [20]. 16 березня секретар РНБО А. Парубій заявив про зрив широкомасштабної операції російських сепаратистів із вторгнення в Україну під

¹ Протистояння 2 травня 2014 р. в Одесі між противниками і прихильниками федералізації переросло в насильницькі зіткнення і послужило причиною смерті 40 осіб. У числі загиблих були в основному проросійські прихильники федералізації, які сховалися в Будинку профспілок, у якому потім почалася пожежа.

² На кінець червня 2014 р. у Головному слідчому управлінні СБУ знаходилося 90 кримінальних проваджень стосовно 85 осіб (13 з них були громадянами РФ), регіональні органи СБУ вели тоді 263 кримінальних провадження з сепаратизму.

назвою «Російська весна», що мала за мету захоплення влади на південному сході країни за кримським сценарієм.

Тим часом на початку квітня 2014 р. озброєні проросійські підрозділи почали захоплювати адміністративні будівлі на сході України (12 квітня були захоплені райвідділи міліції у Слов'янську та Краматорську, міська рада в Артемівську, також відбулися подібні спроби у Горлівці та Красному Лимані, 7 квітня російські терористи захопили зброю у будівлі СБУ Луганська, а 29 квітня було повторно захоплено будівлю Луганської ОДА (вперше – 9 березня); 28 квітня заголотники оволоділи будівлею РДА у Станиці Луганській, 29 квітня було захоплено міські ради у Красному Лучі та Первомайську). 30 квітня над райвідділом міліції в Антрациті піднято російський прапор, проросійські колаборанти також захопили міську раду у Свердловську та Алчевську, а увечері 1 травня – міську раду у Стаханові тощо. У підсумку російські терористи і місцеві колаборанти оголосили про створення так званих Донецької й Луганської Народних Республік (до цього таку спробу було зроблено в інших обласних центрах Лівобережжя). У відповідь українська влада оголосила антитерористичну операцію (АТО).

Екстремістські акції у південно-східних регіонах України ініціювалися та управлялися мережею координаторів ГРУ Генштабу ЗС РФ. Колишній перший заступник начальника Генштабу ЗСУ адмірал І. Кабаненко, на відміну від владних структур та МО України, вже 12 квітня 2014 р. впевнено заявив: «Вторгнення військ РФ на Сході відбулося. У Слов'янську та Червоному Лимані діють не сепаратисти, а військові

розвідувально-диверсійні підрозділи. Почерк чіткий. Вони «допомагають» сепаратистам в розкитуванні ситуації. Чи потрібно задавати риторичне запитання – а чи буде це продовжуватися та поширюватися?» [33].

Того ж дня військовий аналітик, співорганізатор спільноти «Інформаційний спротив» Д. Тимчук повідомив, що «ідентифіковано співробітників російського ГРУ, які здійснювали сценарій захоплення органів влади та блокування українських військових частин у Криму у березні 2014 року. Раніше групи цих співробітників ГРУ були вивезені з Криму у Ростов-на-Дону» [32]. Їхньою метою було захоплення якомога більшої кількості будівель місцевих органів влади і силових структур до 17 квітня, тобто до зустрічі у Женеві представників України, ЄС, США та Росії з врегулювання «кризи» в Україні. За планом російської сторони це дало би можливість РФ заявляти про відсутність контролю за ситуацією в Україні з боку української влади, а також про її нелегітимність в очах значної частини населення.

13 квітня РНБО України, очолювана на той час в. о. президента України О. Турчиновим, ухвалила рішення про початок антитерористичної операції (АТО). Ситуація на Сході швидко переросла в насильницький конфлікт. 15 квітня уряд України оголосив старт АТО й перекинув збройні сили під Донецьк і Луганськ. Того ж дня перший віце-прем'єр України В. Ярема заявив, що у містах Слов'янськ та Краматорськ Донецької області перебувають представники 45-го полку повітряно-десантних військ РФ [28]. 16 квітня один із керівників контррозвідки СБУ В. Найда розповів на брифінгу, що головною метою дій диверсантів та

спецпідрозділів РФ на території України є максимальна дестабілізація ситуації і що в перехоплених переговорах російські військові обговорюють завдання вбити кілька сотень осіб, щоб після цього протягом 1,5 години ввести війська на територію України [28]. До кінця квітня в. о. президента оголосив, що уряд України більше не контролює Донецьк і Луганськ повною мірою. О. Турчинов, зокрема, заявив, що країна знаходиться в режимі повної бойової готовності, і видав указ про відновлення військової служби за призовом. Тим часом 2 травня над містом Слов'янськом на сході країни антиурядові озброєні угруповання збили два українських військових гвинтокрили.

Справжня картина, причини і спонсорство антиукраїнського терористичного путчу й прихованого іноземного (російського) вторгнення яскраво виявилися після проведених 11 травня 2014 р. т. зв. «референдумів» під дулами автоматів, які були визнані недійсними урядом України. Тоді представники фейкових «Донецької і Луганської народних республік» зробили заяви, що проголошують «незалежність» від України. Крім цього, «ДНР» і «ЛНР» опублікували звернення з проханням бути прийнятими до складу Російської Федерації.

25 травня відбулися президентські вибори, в результаті яких П. Порошенко було обрано президентом України¹. Тим часом російські бойовики і спецпідрозділи активізували свою діяльність проти ЗСУ, які зазнавали не лише втрат у живій силі, але й у техніці. Так, наприклад,

¹ Серед його обіцянок, зокрема, були й такі: АТО триватиме не місяці, а години (заява на брифінгу 28 травня); солдати української армії, які беруть участь у бойових діях, мали б отримувати платню в 1 тис. грн на день вже з 26 травня тощо.

в кінці травня відбувалися запеклі бої за Донецький міжнародний аеропорт, а 14 червня в Луганську був збитий український військово-транспортний літак Іл-76, загинули 9 членів екіпажу і 40 українських десантників. Того дня у Луганськ прямували три літаки: один вдало приземлився, другий – збили бойовики, третій відразу після теракту повернувся. Аеродроми Краматорська, Луганська, Донецька вже перебували під контролем українських військових, але були в оточенні бойовиків. Контроль над цими трьома летовищами потрібно було утримувати, аби тим самим не дозволити там приземлятися військовій авіації РФ. Проте виникли проблеми з доставкою боєприпасів, їжі, води, евакуацією поранених тощо, а трагедія сталася через недостатні заходи безпеки, відсутність досвіду, поспіх та нехтування правилами польотів за умов військових дій².

У середині липня РФ звинуватила ЗСУ в артилерійському обстрілі міста Донецьк. Зі свого боку Україна заявила, що снаряди, якими протягом декількох днів у липні і серпні 2014 р. були обстріляні українські військові позиції, були запущені з позицій на території Росії, а її ВПС 16 липня збили український військовий гвинтокрил. Вже наступного дня, 17 липня, над територією Східної України було збито пасажирський літак авіакомпанії Malaysian Airlines, що виконував рейс МН17 на маршруті з Амстердама в Куала-Лумпур. Загинули 298

² Російські радары фіксували літаки на території України на відстані мінімум 400 км від кордону. Для приземлення літака в умовах антитерористичної операції навколо аеродрому потрібно було створити три кільця охорони у вигляді блокпостів. Перше кільце – в радіусі 5 км, друге – 7 км, третє, зовнішнє, кільце – в радіусі 10 км. Під час посадки літак мав би не виходити за ці 10 кілометрів, а по спіралі спускатися вниз.

пасажирів і членів екіпажу літака. Не змогли колаборанти та російські бойовики захопити тоді й найбільший склад зброї в Україні в Артемівську Донецької області, який знаходився у соляних шахтах. Проте втрати у техніці та озброєнні були істотними¹.

Мали місце й стратегічні помилки. Зокрема, таким прорахунком було зосередження військ на майже двомісячній кільцевій облозі районного центру Слов'янськ, тоді як головні сили все ж слід було кинути на оволодіння Луганськом і Донецьком. Донецьк – надважливий стратегічний пункт-мільйонник, на той час ще недостатньо укріплений ворогом. Луганськ – не менш важливий обласний центр, який, до того ж, знаходиться у близько 50 км від російського кордону, що дало б можливість вчасно перекрити постачання з Росії зброї, боеприпасів, грошей, живої сили супротивника тощо. Більше того, російському угрупованню І. Гірка («Стрелкова»), який утримував Слов'янськ, дали чомусь змогу здійснити оперативно-стратегічний відхід з міста у Донецьк. Так було втрачено час і можливості, які б змінили розстановку сил на сході України й, цілком можливо, не призвели б до наступних невдач Збройних сил України внаслідок очевидних прорахунків (некомпетентності, нехлюйства, саботажу, ланцюга зрад) у вищих колах СБУ, Генерального штабу ЗСУ та штабу АТО.

На початку серпня 2014 р. Україна вже близько двох місяців проводила

¹ Лише у період з 21 липня по 5 серпня 2014 р. до бойовиків у перебігу збройних зіткнень із українськими військовими потрапила така військова техніка та озброєння: Т-64 – 22 одиниці, БМП – 26 од., БТР – 17 од., РСЗВ БМ-21 «Град» – 12 од., САУ 2С9 «Нона» – 4 од., САУ 2С1 «Гвоздика» – 4 од., Д-30 – 5 од., мінометів 82 мм – 10 од., ЗУ-23-2 – 13 од., АТ – 75 одиниць [15; 16].

активну фазу антитерористичної операції з силового звільнення територій Донецької та Луганської областей, що контролювалися підтриманими Росією незаконними збройними формуваннями та загонами колаборантів. За цей період під контролем сил АТО опинилося близько 60% територій двох областей. Донецьк і Луганськ були заблоковані з півночі, заходу та півдня². На той час українським військам вдалося звільнити Західний Донбас, південь і північ Донецької, а також північну частину Луганської областей. Блокпости ЗСУ впритул наблизилися до Донецька і Луганська. Стояло завдання – повністю замкнути коло по східному кордону України, оточивши колаборантів-сепаратистів і відрізвавши їх від допомоги з Росії. Лише зі східного напрямку, перш за все – з території РФ, бойовики могли отримувати озброєння та підкріплення.

З метою остаточного звільнення територій, зайнятих бойовиками, задум керівництва АТО у серпні передбачав: 1) відновлення контролю над державним кордоном з Росією, щоб припинити постачання зброї, боеприпасів та матеріально-технічних засобів і живої сили для бойовиків з території РФ; 2) розділення території, яка контролювалася бойовиками, на декілька частин; 3) оточення найбільших угруповань бойовиків і створення умов для подальшого їх роззброєння, а у разі опору – знищення.

Задля реалізації цього задуму було стратегічно важливо не допустити обстрілів території РФ з боку України та випадкового перетину підрозділами сил

² Для виконання завдань АТО були сформовані штаб АТО та відповідні органи управління, утворені сектори відповідальності на територіях Донецької та Луганської областей (сектори А, С, Б, Д, район М).

АТО українсько-російського кордону, щоб не дати Росії формального приводу для початку повномасштабної агресії проти України [1, с. 1]. У цьому контексті варто згадати й про те, що у грудні 2014 р. прем'єр-міністр А. Яценюк говорив в інтерв'ю німецькому часопису «Der Spiegel», що у керівництві країни вірили у те, що Росія не вдереться до материкової України й не допомагатиме відкрито колаборантам. «Спочатку всі думали, що після анексії Криму хижак вгамується. Але він продовжував, підтримуючи так званих сепаратистів на Східній Україні», – заявив А. Яценюк [36].

На середину серпня 2014 р. в анти-терористичній операції було задіяно близько 40 тис. особового складу, з них: ЗСУ – понад 32 тис. осіб; 5,5 тис. одиниць важкого озброєння та військової техніки; Національна гвардія – до 3 тис. осіб; Державна прикордонна служба – до 3 тис. осіб; СБУ – до 2 тис. осіб. Кількість цих сил і засобів оцінювалась як достатня для виконання визначених завдань. Співвідношення сил АТО до бойовиків було приблизно 1:1. Добровольчі підрозділи (загони) на той час налічували до 4 тис. осіб. Вони не підпорядковувалися штабу АТО і не входили до складу сил і засобів, хоча й координували свої дії з регулярними силами.

Протягом усього періоду проведення АТО Російська Федерація постійно підтримувала дії бойовиків. Спочатку – через постачання озброєння, живої сили (навчених, екіпірованих та тренуваних найманців) та засилання розвідувально-диверсійних груп ГРУ, згодом – шляхом проведення артилерійських обстрілів підрозділів ЗСУ зі своєї території.

5 серпня командування сектору Б (генерал-лейтенант В. Хомчак,

командуючий АТО генерал-полковник В. Муженко) видало бойовий наказ про штурм м. Іловайська з метою звуження кільця блокування м. Донецька зі сходу. Зокрема, 40-му батальйону територіальної оборони «Кривбас» наказувалося: «Зранку 7.08 силами 40 БТРО у взаємодії з 3 БТГР 51 ОМБР провести рейдові дії в напрямку: Старобешеве, Новокатеринівка, Іловайськ та до кінця доби провести прочісування і звільнення міста Іловайськ від терористів, встановити повний контроль над містом та у взаємодії з підрозділами 3 БТГР 51 ОМБР зайняти сім взводних опорних пунктів північніше та східніше Іловайська...» [4]. Проте саме у серпні 2014 р. відбулося відкрите вторгнення регулярних підрозділів Збройних сил РФ на територію України без оголошення війни. Тож із цим відкритим вторгненням ЗС РФ на сході України період АТО у війні, що формально являв собою її «Внутрішній фронт», завершився й набув якісно нового формату – безпосередньої війни з регулярними частинами Збройних сил Росії.

III період: вторгнення Росії в Донбас (24 серпня 2014 р. – 19 лютого 2015 р.) – «Східний фронт: донбаське бойовище»

Третій період війни хронологічно бере свій початок від 24 серпня 2014 р., коли з РФ на український Донбас було приховано введено російські регулярні армійські підрозділи та війська спеціального призначення, й завершився 19 лютого 2015 р.

Практично не зустрічаючи опору, 24 серпня 2014 р. російські військові підрозділи через Амвросіївку та Кутейникове просунулися в напрямку Іловайська. З цього моменту співвідношення

сил і засобів сторін змінилося на користь супротивника. При цьому російські військовослужбовці не мали документів та розпізнавальних знаків на обмундируванні і військовій техніці.

Розвідувальна інформація про перетин державного кордону України колонами військової техніки ЗС РФ почала надходити до штабу АТО та Генштабу ЗСУ 25 серпня 2014 р. В ніч на 25 серпня Росія ввела на територію України 8 батальйонних тактичних груп ЗС РФ загальною чисельністю понад 4 тис. осіб. Остаточо факт вторгнення регулярних підрозділів РФ було підтверджено 26 серпня після захоплення у полон військовослужбовців повітряно-десантних військ ЗС РФ. Безпосередньо ті 8 батальйонних тактичних груп ЗС РФ просувалися за такими напрямками:

– на Луганському напрямку – чотири (змішана БТГр від 61-го окремого полку морської піхоти та 200-ї окремої мотострілецької бригади Північного флоту Західного ВО, дві БТГр від 104-го десантно-штурмового полку 76-ї десантно-штурмової дивізії та 20-ї окремої мотострілецької бригади Південного ВО, БТГр від 247-го десантно-штурмового полку 7-ї десантно-штурмової дивізії повітряно-десантних військ);

– на Донецькому – чотири (БТГр від 247-го десантно-штурмового полку 7-ї десантно-штурмової дивізії повітряно-десантних військ, дві БТГр зі складу 331-го повітряно-десантного полку 98-ї повітряно-десантної дивізії та 19-ї окремої мотострілецької бригади Південного ВО, БТГр 56-ї окремої десантно-штурмової бригади повітряно-десантних військ).

Зазначені батальйонні тактичні групи були посилені підрозділами спеціального призначення зі складу: 10-ї та

22-ї окремих бригад спеціального призначення Південного ВО; 346-ї окремої бригади спеціального призначення та 25-го окремого полку спеціального призначення 49 А Південного ВО; 24-ї окремої бригади спеціального призначення Центрального ВО та 45-го окремого полку спеціального призначення повітряно-десантних військ, а також 8-ї окремої мотострілецької бригади 58 А Південного ВО. Загалом угруповання Збройних сил РФ нараховувало: особового складу – понад 6 тис. осіб; танків – до 70 од.; бойових броньованих машин – до 270 од.; артилерійських систем – до 90 од.; РСЗВ – до 85 одиниць [1, с. 15–16].

Активна фаза бойових дій між українськими військами та підрозділами ЗС РФ і підтримуваними ними бойовиками відбулася 25–26 серпня 2014 р. Враховуючи завдані їм втрати, було зроблено висновок, що вони будуть уникати втягнення у затяжні бої. З одного боку, це пояснювалося загрозою збільшення втрат, які важко було б приховати від суспільства, а з другого – могло бути розцінено міжнародною спільнотою як акт агресії проти України та використано для застосування санкцій. Тому Російською Федерацією були застосовані оманливо-дипломатичні шляхи для припинення бойових дій та ведення вогню.

26 серпня після зустрічі з президентом України П. Порошенком у Мінську (Білорусь) президент РФ В. Путін говорив про потребу «якнайшвидше припинити кровопролиття». Проте того ж самого дня знімки з американського супутника (як засвідчила на Раді Безпеки ООН С. Пауер [23]) показали російські бойові підрозділи, розташовані на південний схід від Донецька, у Східній Україні. Того ж дня в Луганську було

затримано військових 9-ї бригади регулярної російської армії. У відповідь Росія заявила, що ці солдати «заблукали» на територію України «помилково». Це сталося нібито під час конфлікту на кордоні, спостереження за яким ведеться чи не найретельніше у світі. Наступного дня після цих перемовин Росія обстріляла ракетами «Град» зі своєї території українські позиції в Новоазовську, а тоді атакувала їх двома колонами російських бронетранспортерів і танків.

Не припиняючи обстрілювати українські війська в районі Іловайська, російська сторона запропонувала їм припинити опір, скласти зброю, здати військову техніку і вийти з оточення. Такі умови були відхилені. У подальшому було досягнуто домовленості керівництва сектору Б з представниками ЗС РФ про вихід з технікою та зброєю. Згідно з домовленістю на світанку 29 серпня 2014 р. після прибуття двох БТРів зі складу ЗС РФ (один в Многопілля, другий – в Агрономічне) передбачалося здійснити супровід за двома маршрутами двох колон українських підрозділів до рубежу Старобешево – Новокатеринівка. Так почалася трагедія українських військ під Іловайськом, де було оточено українське угруповання чисельністю близько 1200 бійців. 29 серпня 2014 р. ЗС РФ порушили досягнуті домовленості та фактично вчинили розстріл українських підрозділів, які виходили встановленими коридорами. Тоді противник оточив добровольчі батальйони, підрозділи МВС і ЗСУ, що завершилося приголомшливими втратами для України¹. При цьому

¹ Втрати особового складу українських Збройних сил, Національної гвардії, МВС склали 366 загиблих, 429 поранених, 128 потрапили в полон, 158 вважаються до цього часу зниклими безвісти.

Кремль зухвало продовжував стверджувати на увесь світ, що російської армії на східних теренах немає². Водночас, скориставшись поразкою підрозділів ЗСУ під Іловайськом, російські підрозділи просунулися на захід і, зокрема, захопили Тельманівський район з узбережжям Азовського моря до Маріуполя. Протягом 2–5 вересня резерв, який готувався для деблокування Іловайська, здійснив рейдові дії в районі населених пунктів Комсомольське – Тельманове – Новоазовськ – Староласпа для зупинення подальшого наступу противника на Маріуполь. Активні бойові дії велися до 5 вересня включно. Тоді ж відбулися переговори на рівні керівництва держав, які завершилися підписанням у Мінську

² У рамках щорічного засідання Парламентської асамблеї НАТО українська делегація презентувала доповідь волонтерської групи «InformNapalm» про участь підрозділів регулярної армії РФ у військових діях на Донбасі. У сформованій базі волонтерів є інформація про 160 підрозділів із 75 військових частин РФ, спрямованих до України. Усього було зафіксовано 165 інцидентів. Аналітики ідентифікували підрозділи 45 сухопутних військових частин російської армії. Це мотострілецькі, артилерійські, танкові підрозділи, війська протиповітряної оборони, розвідпідрозділи, підрозділи снайперів і БПЛА. Більшість батальйонно-тактичних груп для війни з Україною формували на базі мотострілецьких підрозділів Південного військового округу РФ, а саме: 136-ї, 18-ї, 17-ї, 19-ї, 205-ї, 33-ї і 34-ї мотострілецьких бригад; 291-ї артилерійської бригади 7-ї військової бази, що дислокується в окупованій Абхазії. У доповіді наголошується, що батальйонно-тактичні групи укомплектовані переважно контрактниками з бойовим досвідом, здобутим, як правило, під час так званих антитерористичних операцій на Північному Кавказі (Чечня, Дагестан, Інгусетія). Також є групи, перекинуті з більш віддалених районів Росії. Експерти ідентифікували на Донбасі підрозділи з 12 частин повітряно-десантних військ. Ідентифіковано було й підрозділ 77 військових частин спеціального призначення ГРУ РФ. У зоні бойових дій аналітики виявили також військових 4-х військово-морських частин, 5-ти формувань Нацгвардії РФ [35].

першого протоколу з припинення вогню та встановленням лінії розмежування сторін.

5 вересня 2014 р. путінські «мирні ініціативи» і порошенківський «мирний план» офіційно розглядала Тристороння контактна група, яка складалася з посла (ОБСЄ) Х. Тальявіні, другого президента України Л. Кучми, посла РФ в Україні М. Зурабова та «плюс два»: російські маріонетки і ватажки терористів О. Захарченко та І. Плотницький. У підсумку контактна група підписала Протокол, у якому основними пунктами були забезпечення двостороннього припинення застосування зброї та проведення в Україні децентралізації влади, в т. ч. шляхом прийняття Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» (Закон про особливий статус). Вже 16 вересня П. Порошенко подав до Верховної Ради проект такого Закону. 19 вересня 2014 р. учасники Тристоронньої контактної групи підписали Меморандум на реалізацію протоколу від 5 вересня [19]. Проте вже 2 листопада відбулися «вибори» голів псевдореспублік («ДНР» і «ЛНР»).

Після цього знову загострилися бої (у т. ч. за Донецький аеропорт). Тож президенти України і Росії зібралися для зустрічі, проте вже у «нормандському» і тристоронньому форматах, аби обговорити розроблений французами і німцями (й погоджений попередньо через канцлера ФРН А. Меркель з П. Порошенком і В. Путіним) черговий план дій. 12 лютого 2015 р. було погоджено спільну Декларацію на підтримку «Комплексу заходів з виконання Мінських угод», підписаних учасниками «Тристоронньої контактної групи плюс 2» (так звана «Декларація

чотирьох»). Декларацію підписали президент Росії В. Путін, президент України П. Порошенко, президент Франції Ф. Олланд і канцлер ФРН А. Меркель. У цьому контексті лідери схвалили також Комплекс заходів з виконання Мінських угод, прийнятих і підписаних у Мінську 12 лютого 2015 р. усіма, хто також підписав Мінський протокол від 5 вересня 2014 р. і Мінський меморандум від 19 вересня 2014 р. 3 00 год. 00 хв. (за київським часом) 15 лютого 2015 р. мало розпочатися негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей України та його суворе виконання. 17 лютого Рада Безпеки ООН схвалила «Комплекс заходів...», вітала Декларацію «чотирьох», закликала всі сторони забезпечити повне виконання «Комплексу заходів...» включно з всеосяжним припиненням вогню, постановила «продовжити займатися цим питанням» [27].

Запеклі бої знову почалися вже з 16 лютого 2015 р. 17 лютого Дебальцеве, яке згідно з Мінськими угодами мало залишатися на українському боці лінії розмежування, було оточене. З огляду на такий перебіг подій українські військові 18 лютого розпочали під щільним вогнем ворога відступ з Дебальцевого, який остаточно завершився 20 лютого. Президент П. Порошенко, до речі, наступного дня факт оточення заперечив і заявив, що 80% особового складу українських військ разом із технікою планово виведені з міста [22]. Насправді ж за два дні у «дебальцевському казані» загинули сотні українських воїнів (з 18 січня по 18 лютого загинули 179 військових, 110 – потрапили у полон, 81 – зникли безвісти), які вели запеклі бої із супротивником (у тому числі й із кадровими

військовими ЗС РФ), який мав перевагу у живій силі в 5–7 разів [3; 25; 29].

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), на сході України щонайменше 5 тис. 665 осіб було вбито та 13 тис. 961 поранено за період між серединою квітня 2014 р. та серединою лютого 2015 р. [34]. Так Другими мінськими угодами (т. зв. «Мінськ-2») і поразкою у «дебальцевському казані» 20 лютого 2015 р.¹ завершився III період російсько-української війни, а Донбаське бойовище фактично й сформувало у ній Східний фронт на майбутнє.

IV період: позиційна війна (20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.) – «Східний фронт: мінська пастка»

Четвертий період, що настав після запеклих і виснажливих боїв на Донбасі, природно зберігав збройну напругу, проте протистояння трансформувалося вже здебільшого у позиційну війну з чи не постійними артилерійськими обстрілами та посиленою активністю диверсійних груп, яка розпочалася після 20 лютого 2015 р. Політично цей період розпочав багаторічну тяганину з намаганням втілити т. зв. Мінські угоди, які були підписані вимушено під тиском Кремля, після входження російських військ на території Донецької і Луганської областей, кількох трагічних поразок української армії і через загрозу широкомасштабного наступу проросійських сепаратистських сил за підтримки армії РФ. При цьому було очевидним, що ці домовленості не мали жодної юридичної

¹ 20 лютого того року стало першою річницею відзначання Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні, запровадженого згідно з Указом Президента України від 11 лютого 2015 р. «Про вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні».

сили, суперечили Конституції України, нормам міжнародного права, статутіві ООН, адже були укладені під тиском. До того ж під цими актами немає юридично сильного підпису, вони не ратифікувалися Верховною Радою – тобто не були конституційними. Увесь час подальшого тривання цього «Мінського процесу» жоден підписаний папір, жодний його рядок і літера цього рядка були нічого не вартими! В. Путін не полишав своїх намірів та прагнень знищити Україну як державу. Інакше як пояснити наявність розробленого у штабі Західного військового округу ЗС РФ (м. Санкт-Петербург) цілком таємного плану захоплення Росією Лівобережної України та Києва від 8–9 квітня 2015 р. під назвою «Доповідь рішення на застосування угруповання військ «Північ» у спеціальній операції» [24]. Однак і президент, і прем'єр-міністр України безоглядно прагнули втілити ті т. зв. Мінські домовленості в життя, на заваді чого стали національно свідомі частина політикуму та українського суспільства.

Відтак цей період позиційної війни зберігав збройне протистояння по лінії розмежування на Східному фронті з постійними взаємними артилерійськими обстрілами та перестрілками та водночас політично був затаврований т. зв. Мінськими угодами, що були не інакше як політичною пасткою для України. Окупована Росією частина Донбасу, перетворена нею на «сіру зону», завдяки т. зв. Мінським домовленостям мала бути інкорпорована в Україну зі статусом практичного самостійного утворення, стати тягарем і зашморгом на ший економіки України та перетворитися на хронічну злякисну виразку її адміністративно-політичної системи й своїми

метастазами руйнувати український державний організм. Його хронологічне завершення відзначено укладанням 20 вересня 2016 р. чергового тимчасового перемир'я на Східному фронті та підписанням Рамкового рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів.

У період: «квола» війна (20 вересня 2016 р. – 20 травня 2019 р.) – «Східний фронт: «нормандські» шанці»

П'ятий період російсько-української війни відзначений кволим триванням бойових дій, що стало наслідком намагання утримати перемир'я на Східному фронті та спробою втілити в життя і розвинути Рамкові рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів, підписані того дня¹. То була

¹ Переговори в Мінську вела Тристороння контактна група (ТКГ) з представників України (другий президент України Л. Кучма), Росії (від початку до квітня 2015 року – посол РФ в Україні М. Зуратов, з квітня 2015 р. – екс-посол Росії в Сирії А. Кульмухаметов, з 26 грудня 2015 р. – екс-голова Держдуми РФ Б. Гризлов) та ОБСЄ (з 8 червня 2014 р. по червень 2015 р. – посол Г. Тальявіні, з червня 2015 р. – М. Сайдік), а також О. Захарченко та І. Плотницький (статус цих двох осіб в документах не було визначено, вони – очільники невизнаних утворень «ДНР» та «ЛНР», які з боку України кваліфікуються як терористичні організації; на їх участі в переговорах наполягає РФ). Тобто переговори велися та узгоджені документи підписувалися у форматі «Тристороння контактна група плюс 2». При цьому українська сторона розглядала участь представника Росії як учасниці конфлікту. Російська сторона ж всіляко заперечувала свою причетність до збройного протистояння і наполягала на тому, що конфлікт і домовленості щодо його врегулювання є справою самої України. У рамках Мінського переговорного процесу працювали також чотири робочих підгрупи: з питань безпеки, політики, економіки та соціальних. Напрацювання «Тристоронньої контактної групи плюс 2» періодично обговорювалися лідерами України, Німеччини, Франції та Росії. Їхні зустрічі й переговори з питань вирішення збройного конфлікту на Донбасі отримали назву «Нормандський формат» (за місцем першої

спроба втілити у життя (так би мовити – імплементувати) мертвнонароджені «мирні плани» президента України П. Порошенка та оманливі «ініціативи» президента Росії В. Путіна від 5 вересня 2014 р., а також безплідні «Меморандум про виконання положень Протоколу» від 19 вересня 2014 р. та «Комплекс заходів по виконанню Мінських угод» від 12 лютого 2015 р. [26].

Відповідь України на догоду вимогам «Мінського протоколу» та «Комплексу заходів...» щодо нього була втілена у Законі України «Про внесення зміни до статті 10 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (№ 256-VIII, 17.03.2015) (16 вересня 2014 р. / 17 березня 2015 р.). По суті, цим Законом пропонувалося (і пропонується) легалізувати й увести в правове поле України путінських бойовиків та проросійських запродавців усіх рівнів влади терористичних анклавів т. зв. «ДНР» і «ЛНР». Ось для чого, крім інших мотивів, намагалися (і намагати-муться), зокрема й президент П. Порошенко, змінити Конституцію й нав'язати Україні так звану децентралізацію, амністію, самоврядування тощо. Саме цього на тому етапі прагнув В. Путін, та й А. Меркель з Ф. Олландом були не проти.

Не заперечував цього, зрештою, й П. Порошенко. Він та його політична команда, на диво, досить швидко,

такої зустрічі 6 червня 2014 р. в містечку Бенувіль у Нормандії – північнофранцузькому регіоні). У вересні було створено також робочу групу спільного Центру з контролю і координації питань припинення вогню і поетапної стабілізації лінії розмежування сторін на сході України, до якої увійшли представники України, моніторингова група ОБСЄ та російські військовослужбовці.

практично миттєво відмовилися як від Будапештського формату [5], так і від Женевського чи будь-якого іншого, в рамках яких до перемовної групи були б залучені США, Велика Британія та Євросоюз. Натомість було зроблено безальтернативну ставку на формат із дорадництвом лояльних Кремлю Франції й Німеччини у панцирі так званих Мінських домовленостей, де Росію вмовляли безсила ОБСЄ і проросійські колаборанти-убивці українців. Так само дивним чином одним із уповноважених представників української делегації в Мінську став В. Медведчук – відвертий українофоб і кум В. Путіна.

19 жовтня 2016 р. в рамках «Нормандського формату» у Берліні було заявлено про потребу розробки нової «дорожньої карти» для реалізації Мінських домовленостей. Час показав, що карта ця була не дорожньою, а – порожньою. Порожньою картою, мальованою «нормандськими» геополітичними гравцями у міждержавні наперстки. Розігрувалася ціла держава – Україна! Гравці крили «мінськом» і «зобов'язами» не виходити з гри й не міняти її учасників та колоду. При цьому шулерили усі, а дехто й блефував... Проти був, проте, український народ.

З того часу квола війна на Східному фронті надовго засіла у своєрідних «нормандських шанцях», як у воєнному, так і в політичному сенсах. Ця вибухова пауза сповнена взаємними звинуваченнями та підготовкою до настання нової гарячої фази війни¹.

¹ 23 березня 2017 р. вступило в дію рішення РНБО про державну програму розвитку ЗСУ до 2020 року. 6 липня 2017 р. президент схвалив внесення змін до Законів України «Про основи національної безпеки» та «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», якими членство в НАТО

Під час своїх виступів президент П. Порошенко не раз називав війну на сході України «вітчизняною війною», проте від 2014 р., навіть під час найзапекліших боїв, не ініціював введення воєнного стану, за що неодноразово піддавався критиці як політиків, так і громадськості. Однак після захоплення росіянами українських моряків в Азовському морі 25 листопада 2018 р. П. Порошенко запровадив воєнний стан строком на 30 діб: з 14:00 26 листопада до 14:00 26 грудня 2018 р. Таке рішення президента України розкритикувала низка авторитетних західних експертів та українська громадськість, небезпідставно вважаючи, що воєнний стан міг бути запроваджений через бажання П. Порошенка відкласти чергові президентські вибори, а інцидент у Керченській протоці був спеціально спровокований ним саме з цією метою.

«Квола» війна у «нормандських шанцях» затягнулася до часу президентських виборів в Україні й формально завершилася з інавгурацією 20 травня 2019 р. нового президента держави.

VI період: вичікувальна війна (20 травня 2019 р. – 23 лютого 2022 р.) – «Східний фронт: манівці замирення»

Шостий період російсько-української війни бере свій хронологічний початок від 20 травня 2019 р., власне, не стільки через інавгурацію цього дня нового президента В. Зеленського, а остільки, що з того часу розпочалася низка нових спроб української влади знайти спосіб і формулу замирення. І

визначене як пріоритетний національний інтерес. 7 лютого 2019 р. Верховна Рада 334-ма голосами ухвалила у другому читанні законопроект про закріплення у Конституції стратегічного курсу України на членство у Європейському Союзі й НАТО.

цей спосіб нібито було знайдено у реанімованій т. зв. «формулі Штайнмаєра». Попри те, що РФ жодного разу за час війни не дотримала своїх обіцянок та зобов'язань, що, з офіційної точки зору, не існувало різних «Мінських угод», а були лише Протокол (який містив низку домовленостей) і Комплекс заходів щодо їх виконання, й Мінські домовленості були політичними, а не юридично обов'язковими документами (адже вони не ратифіковані Верховною Радою України як міжнародно-правові договори), В. Зеленський наполегливо намагався поновити перемовини у т. зв. «нормандському форматі» й особисто зустрівся з В. Путіним. 1 жовтня в Мінську учасники Тристоронньої контактної групи підписали «формулу Штайнмаєра». 7 жовтня Ф.-В. Штайнмаєр розповів про історію виникнення «формули» та її суть: «Формула не містить нічого більше, ніж спробу зробити 3 великі кроки, які учасники конфлікту не хотіли робити, низку менших кроків, які, попри їхню сутність та наслідки, досі треба узгодити» [30].

9 грудня в Парижі відбувся саміт за участю представників України, Франції, Німеччини та РФ. Ця зустріч проводилася вперше після трирічної перерви. Метою саміту було затвердження нової послідовності введення в дію Мінських угод та обговорення «формули Штайнмаєра»¹. За результатами саміту

¹ Основні положення «формули Штайнмаєра» були узгоджені ще на зустрічі глав держав і урядів, що пройшла в нормандському форматі в Парижі 2 жовтня 2015 р. Україну на цій зустрічі представляв і основні положення «формули» з боку України погодив тогочасний президент України П. Порошенко. Пізніше її основні положення були підтверджені на зустрічі міністрів закордонних справ, яка відбулася в нормандському форматі в Берліні на виллі Борзиг 6 листопада 2015 р. Україну на цій зустрічі представляв й основні по-

було підписано підсумковий документ під назвою «Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року». Ці домовленості передбачали, зокрема, імплементацію «формули Штайнмаєра» в українське законодавство згідно з версією, узгодженою Н4 та Тристоронньою контактною групою, а також закріплення «особливого статусу» окремих районів Донецької та Луганської областей на постійній основі [17].

Обіцянки президента України щодо досягнення повної перемоги на саміті у Парижі та внаслідок його особистої зустрічі з президентом РФ не справдилися і виявилися самооманою. Разом з тим у 2019 р. В. Зеленський мав шанс відмовитися від цих угод і започаткувати альтернативний план, залучивши Захід, проте президент ще більше втягував Україну у манівці Мінського процесу.

Положення «формули» підтвердив тодішній міністр закордонних справ України П. Клімкін. 1 жовтня 2019 р. під час зустрічі у Мінську українська сторона в особі Л. Кучми дала згоду на «формулу» у дуже скороченому вигляді. Після підписання відбулись численні протести у багатьох містах України. 15 жовтня 2019 р. прес-секретар Л. Кучми опублікувала нові вимоги України з імплементації Мінських угод. Згодом стало відомо, що представники України ще в липні 2019 р. погодились розглянути «формулу Штайнмаєра». Це стало відомо з листа керівника Офісу президента А. Богдана до представника України в Тристоронній контактній групі щодо врегулювання ситуації на Донбасі Л. Кучми, датованого 16 липня 2019 р. До листа додавався документ під назвою «Кроки, що мають бути здійснені сторонами», який був погоджений на перемовинах у нормандському форматі 12 липня 2019 р. на рівні дипломатичних радників. Зустріч проводилася за участю заступника голови Офісу президента В. Пристайка та помічника президента РФ В. Суркова. У документі, зокрема, сказано, що сторони зобов'язуються підготувати правові рамки щодо «особливого статусу Донбасу» (особливий порядок місцевого самоврядування), включаючи так звану «формулу Штайнмаєра», амністію та місцеві вибори.

Лише 27 квітня 2021 р. В. Зеленський заявив про необхідність розширення «нормандського» формату, пояснивши, що «це може бути розширення «нормандського» формату» або «окремий, паралельний формат з іншими країнами, з дуже серйозними, потужними гравцями» [18]. За день до цього в інтерв'ю газеті «Financial Times» В. Зеленський закликав переглянути домовленості 2015 р. та долучити до «нормандського» процесу Велику Британію, Канаду та США [39].

Натомість ще наприкінці березня – на початку квітня 2021 р. російські військові перекинули велику кількість озброєння і техніки з Західної та Центральної Росії, а також із Сибіру в окупований Крим і навчальний центр Погонново за 17 км на південь від Воронежа. Тоді ж Росія розмістила вздовж кордону 28 батальйонних тактичних груп, у тому числі в Брянській та Воронежській областях Росії (Західний військовий округ). Наступного дня 50 російських БТГ, що склалися з 15 тис. солдатів, були зібрані для навчань у Південному військовому окрузі, до якого входив окупований Крим, а також що межував з зоною конфлікту на Донбасі. Станом на 9 квітня 85 тис. російських військовиків вже перебували у Криму або в межах 40 км від українського кордону.

У жовтні 2021 р. РФ відмовилася від участі в запланованому саміті «нормандської четвірки» й відтак було вирішено обмежитися переговорами на рівні глав МЗС України, Німеччини, Франції та Росії. Водночас 17 січня російські війська та озброєння почали прибувати до Білорусі для спільних навчань «Союзницька рішучість», які планувалися в лютому 2022 р., а вже 19 січня президент США Д. Байден заявив, що, на його

думку, Росія вторгнеться в Україну [31; 37]. Натомість 28 січня президент України В. Зеленський закликав Захід не створювати в його країні «паніку» через потенційне вторгнення Росії, оскільки постійні попередження про «неминучу» загрозу вторгнення ставлять під загрозу економіку України. В. Зеленський також додав, що «ми не бачимо більшої ескалації», ніж на початку 2021 р., коли почалося військове нарощування Росії поблизу кордонів з Україною, й висунув претензії Заходу у поширенні паніки [38]. Попри це американська та британська розвідки у лютому 2022 р. неодноразово попереджали владу України про щонайближче вторгнення Росії.

Тим часом 15 лютого 2022 р. Державна Дума РФ проголосувала за звернення до президента В. Путіна про визнання «ЛНР» і «ДНР», 16 лютого до кордону з Україною було перекинуто ще близько 7 тис. російських військовиків. Масовані обстріли з боку російсько-окупаційних військ по всій лінії розмежування на Донбасі відновилися 17 лютого. За дві перші доби в штабі ООС нарахували 60 і 66 обстрілів, 19 лютого – 136 (найбільша кількість обстрілів на фронті за один день від 2017 р.), 20 лютого – 80, 21 лютого – 84, 22 лютого – 96, з них переважна більшість – з важкої артилерії.

У спеціальному виступі 19 лютого президент США Д. Байден заявив: «Я впевнений, що Путін ухвалив рішення про вторгнення». 21 лютого Росія офіційно визнала квазіреспубліки окупованого Донбасу, а також було підписано Договір про дружбу, співпрацю та обопільну допомогу з т. зв. «ДНР» і «ЛНР». 22 лютого президент РФ під час пресконференції відверто заявив, що Мінських домовленостей більше не існує,

а увечері 23 лютого ватажки «ДНР» та «ЛНР» звернулися до В. Путіна з проханням про військову допомогу. 23 лютого адміністрація президента США Д. Байдена повідомила президента України В. Зеленського про те, що, за оцінкою американської розвідки, Росія готується здійснити повномасштабне вторгнення в сусідню країну протягом наступних 24–48 годин. Вказувалося також, що російська військова операція матиме комплексно-комбінований характер: не лише атаку з окупованої частини Донбасу на сході, куди в понеділок були відправлені додаткові російські підрозділи, а й значний удар у бік столиці Києва з північного кордону з Білоруссю, включно з авіаударами, крилатими ракетами та наземним вторгненням і кібератаками. Лише тоді президент України В. Зеленський оголосив надзвичайний стан на 30 днів для всієї України, за винятком Донецької та Луганської областей, які перебували у режимі надзвичайного стану від 2014 року. 24 лютого 2022 р. о 5-й годині ранку В. Путін офіційно оголосив про початок т. зв. «спеціальної операції» в Україні, що насправді стало початком повносяжного вторгнення в суверенну державу.

Як показала сувора реальність, спроби замирення між Росією та Україною були не інакше, як манівцями, в ілюзіях яких блукала нова українська влада. На Донбасі ж та вздовж кордонів України натягнутою струною війна завмерла у вичікуванні розриву ілюзій досягнення миру і свого повносяжного вибуху.

VII період: тотальна війна (24 лютого 2022 р. – ...) – «Бойовище п'яти фронтів»

Сьомий період російсько-української війни розпочався о 5-й ранку 24 лютого

2022 р. Після того, як В. Путін оголосив про «спеціальну операцію» в Україні, й розпочалися інтенсивні обстріли підрозділів ЗСУ на сході, а російські війська перетнули північно-східні кордони, а також нанесли ракетно-бомбові удари по центрах військового управління, летовищах у Борисполі, Озерному, Кульбакіно, Чугуєві, Краматорську, Чорнобаївці, а також по військових складах і об'єктах Збройних сил України по всій території України. Почалося бомбардування Києва, Харкова, Одеси, Дніпра, Миколаєва, Маріуполя, Бердянська, Краматорська, Борисполя, Василькова та інших міст і селищ. Росія вдалася до масованого ракетного удару по Україні та перейшла в наступ на суходолі з півночі (території Білорусі та РФ), півдня (з Криму) та зі сходу (з окупованого Донбасу). Інфраструктура ІКТ в Україні погіршилася в результаті кібератак і бомбардувань. У перший же день війни Верховна Рада України одностайно ухвалила запровадження воєнного стану. Були окуповані декілька українських міст, у тому числі захоплено й Чорнобильську атомну електростанцію. Пізно ввечері першого дня російського наступу, 24 лютого, було оприлюднено підписаний президентом В. Зеленським указ про загальну мобілізацію.

Союзником Російської Федерації у війні проти України виступила Республіка Білорусь, яка надала територію, військові засоби й інфраструктуру для вторгнення на терени України і ведення подальших воєнних дій на її території. Бліцкриг російських військ, проте, заглинувся, і важкі й криваві бої розгорнулися по усій території України від Білорусії на півночі до Чорноморського узбережжя на півдні, вони тривали на

суходолі, у небі, на морі, в містах і селах, на дипломатичній арені, у кіберпросторі, у фінансово-господарчій сфері, інформаційному просторі та у тилу ворога. Під час воєнних дій Збройні сили Росії провадили агресивну війну з порушенням усіх норм ведення війн та утримання полонених, вчиняючи акти геноциду українського народу, застосовували щодо цивільного населення мародерство, фільтраційні табори, депортації, пересувні крематорії для приховування злочинів, масові катування, згвалтування (в тому числі й дітей), страти. Російська армія здійснювала килимові бомбардування мирних українських міст, знищивши деякі з них (Маріуполь, Харків, Чернігів, Бородянку, Ірпінь та ін.) майже до тла.

Війна, що розпочалася у 2022 р. як складова Великої російсько-української війни, мала водночас як всеохопний і нищівний обшир, так і цивілізаційно-екзистенційний характер. Її мета з боку Російської Федерації – знищення держави Україна й усього українського народу, а відтак цілком обґрунтовано її можна і потрібно визначати як тотальну війну. Вона, проте, не є національно-визвольною, позаяк Україна не була колонією, окупованою чи поневоленою Росією, а відтак і визволятися не було з чого. Натомість український народ повстав на справедливу вітчизняну війну за свою державність і за своє право на життя. У ній чи не одразу ж чітко означилися п'ять основних фронтів – Північний, Східний, Південний, дипломатичний і народний фронт у загалі. Бойовищем цих п'яти фронтів стала вся Україна, народ якої піднявся у самопожертві на вітчизняну війну проти російських загарбників, на війну за життя!

Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.)

Періодизація

I період: окупація та анексія АР Крим (20 лютого – 24 березня 2014 р.). *«Фронт без спротиву»;*

II період: антитерористична операція (1 березня (офіційно – від 13 квітня) – 24 серпня 2014 р.). *«Внутрішній фронт»;*

III період: вторгнення Росії в Донбас (24 серпня 2014 р. – 19 лютого 2015 р.). *«Східний фронт: донбаське бойовище»;*

IV період: позиційна війна (20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.). *«Східний фронт: мінська пастка»;*

V період: «квола» війна (20 вересня 2016 р. – 20 травня 2019 р.). *«Східний фронт: «нормандські» шанці»;*

VI період: вичікувальна війна (20 травня 2019 р. – 23 лютого 2022 р.). *«Східний фронт: манівці замирення»;*

VII період: тотальна війна (24 лютого 2022 р. – ...). *«Бойовище п'яти фронтів».*

В рамках кожного з цих періодів, безумовно, були й окремі етапи і фази, відбувалися військові операції та битви, робота ВПК, дипломатичні перемовини та геополітичні комбінації, внутрішньо-українські події та міжнародні процеси тощо. Для України та українського народу ця війна доконано мала вітчизняний і справедливий оборонний характер; то й справді – війна за право на існування не лише Української Держави, а й української нації; війна – за життя, у всьому глибинному значенні цього слова!

Подібні війни ніколи не були й не можуть бути ізольованими лише в рамках протиборства безпосередньо воюючих сторін, а завжди так чи інакше, більшою чи меншою мірою втягують у свою орбіту й інші держави, адже у глобалізованому світі усі політичні

та економічні гравці мають власні інтереси та взаємопов'язані низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних важелів та чинників. Світ уже занадто взаємоінтегрований, а планета стала надто малою, аби сучасні війни залишалися проблемами лише ворогуючих чи конкуруючих супротивників, а відтак і війни ці виходять за межі старих економічно-територіальних протиборств та набувають також і світоглядного (цивілізаційного) рівня, як і своїх всеосяжних трагічно-кривавих наслідків.

Російсько-українська війна, за своїми лаштунками, виходить за рамки двостороннього конфлікту й виявляє у собі виразні ознаки загальної кризи світової системи безпеки, що призведе до ланцюга глобальних змін планетарного значення: зміняться не лише кордони та системи влади в Україні та Росії, закладено початок масштабної трансформації євразійського простору, розпочнеться якісний і територіальний перерозподіл ринків торгівлі та сировини, зазнають змін усталені правила політичного світогляду та взаємовідносин, принципи суспільно-політичної моралі регенеруються, розпочнеться перегляд основ глобалістичної економіки та системи світової безпеки, світовий порядок базуватиметься на змінених правилах гри й розпочне набувати якісно нової конфігурації. Світ кардинально зміниться, і до цих змін його спонукатиме російсько-українська війна, її наслідки та уроки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні–вересні 2014 року (підготовлено Генеральним штабом Збройних сил України спільно з

Центральним науково-дослідним інститутом Збройних сил України). Київ, 2015. 24 с.

2. Аналитическая записка (План вмешательства России во внутренние дела Украины, расчленения её территории и присоединения юго-восточных областей Украины к Российской Федерации). Администрация Президента РФ, [4–12] февраля 2014 г. *Новая газета*. 2015. 24 февраля. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2015/02/24/63168-171-predstavlyaetsya-pravilnym-initsiirovat-prisoedinenie-vostochnyh-oblastey-ukrainy-k-rossii-187>

3. Бірюков повідомив про загибель майже 3 тисяч бойовиків в районі Дебальцевого. *Українська правда*. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/20/7059287/0>

4. Бойовий наказ про штурм Іловайська 40-му батальйону територіальної оборони «Кривбас» від командування АТО (5 серпня 2014 р., сектор Б, генерал-лейтенант В. Хомчак, командуючий АТО генерал-полковник В. Муженко). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)05.ilovaisk.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)05.ilovaisk.php)

5. Гай-Нижник П. П. Будапештський меморандум: передумови і наслідки (не)гарантії національної безпеки України. *Гілея*. 2016. Вип. 114 (№ 11). С. 366–378.

6. Гай-Нижник П. П. Загострення навколо острова Коса Тузла 2003 р. як складова геостратегічної операції Російської Федерації щодо оволодіння акваторією Азовського моря та окупації-анексії Криму. *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри*: збірка наукових праць. Херсон, 2017. Вип. 6. С. 86–93.

7. Гай-Нижник П. П. Кримський вузол і питання Чорноморського флоту РФ у російсько-українських воєнно-політичних взаєминах (1991–2013 рр.). *Гілея*. 2017. Вип. 117 (№ 2). С. 77–90.

8. Гай-Нижник П. П. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. як акт агресії проти України: перебіг вторгнення і свідчення міжнародного злочину. *Гілея*. 2017. Вип. 118 (№ 3). С. 110–125.

9. Гай-Нижник П. П. Революційні події в Україні: боротьба за право вибору і національну гідність (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.). *Гілея*. 2018. Вип. 132 (№ 5). С. 100–112.

10. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. Київ: МП «Леся», 2017. 332 с.

11. Гай-Нижник П. П. Руйнація і поглинання: плани керівництва Російської Федерації щодо розколу і зруйнування держави Україна (2014–2015 рр.). *Гілея*. 2018. Вип. 134 (№ 7). С. 358–370.

12. Гай-Нижник П. П. Українсько-російські міждержавні взаємини 2010–2012 років під час першого етапу президентства В. Януковича. *Гілея*. 2018. Вип. 135 (№ 8). С. 334–347.

13. Гай-Нижник П. П. Українсько-російські міждержавні взаємини 2013–2014 років під час другого етапу президентства В. Януковича. *Гілея*. 2018. Вип. 136 (№ 9). С. 270–283.

14. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Російсько-українська війна: особливості розв'язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов. *Українознавство*. 2016. № 4. С. 103–121.

15. Довідка про випадки захоплення незаконними збройними формуваннями військової техніки та озброєння з 21.07.14 по 28.07.14 (29 липня 2014 р.). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)29.vijna.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)29.vijna.php)

16. Довідка про випадки захоплення незаконними збройними формуваннями військової техніки та озброєння з 28.07.14 по 05.08.14 (6 серпня 2014 р.). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)06.vijna.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)06.vijna.php)

17. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2019. 10 грудня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>

18. Зеленський заявив про необхідність розширити «нормандський» формат і оновити «Мінськ». *Радіо Свобода*. 2021. 27 квітня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-normandskyi-format-minsk/31225652.html>

19. Меморандум об исполнении Протокола по итогам консультаций Трехсторонней контактной группы относительно шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П. Порошенко и инициатив Президента России В. Путина. *OSCE. Organization for Security and Cooperation in Europe*. URL: <http://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>

20. Наливайченко В. (голова СБУ): «Перемога – це мирне життя» (Інтерв'ю інформаційному агентству «Інтерфакс-Україна») (7 липня 2014 р.). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)07.nalyvaichenko.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)07.nalyvaichenko.php)

21. О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(01\).plan_putina.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(01).plan_putina.php)

22. Оточення Дебальцевого не було, 80% українських військових вийшли зі зброєю і технікою – Порошенко. *Незалежне бюро новин*. URL: <http://nbnews.com.ua/ua/news/143663/>

23. Пауер С. (Постійний представник США в ООН). Виступ на засіданні Ради безпеки ООН щодо України (28 серпня 2014 р.). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)28.pauer.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)28.pauer.php)

24. План захоплення Росією Лівобережної України («Доклад решения на применение группировки войск «Север» в специальной операции»; «Пояснительная записка к решению на применение группировки войск «Север»; 8–9 апреля 2015 г., Санкт-Петербург, штаб Западного военного округа). URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015\(04\)08.capture_plan.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015(04)08.capture_plan.php)

25. Посол США: Під Дебальцевим – російські танки, на кордоні – зброя для

бойовиків. *Українська правда*. 2015. 14 лютого. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/14/7058532/>

26. Рамочное решение Трехсторонней контактной группы о разведении сил и средств. *Офіційний веб-сайт Координатора проектів ОБСЄ в Україні*. URL: <http://www.osce.org/ru/cio/266271?download=true> (20.09.2016).

27. Резолюция 2202 (2015), принятая Советом безопасности на его 7384-м заседании 17 февраля 2015 года. *Организация Объединенных наций. Совет Безопасности*. URL: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/043/74/PDF/N1504374.pdf?OpenElement>

28. *Українська правда*. 2014. 16 квітня.

29. Усі ключові військові успіхи бойовиків в Україні забезпечила російська армія – доповідь Немцова. *УНІАН*. 2015. 12 травня. URL: <http://www.unian.ua/politics/1076935-usi-klyuchovi-viyskoviuspihi-bojovikiv-v-ukrajini-zabezpechila-rosiyska-armiya-dopovidnemtsova.html>

30. Штайнмаєр прокоментував «формулу Штайнмаєра». *BBC News. Україна*. 2019. 7 жовтня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49962679>

31. Biden predicts Russia will invade Ukraine. *NBC News*. 2022. January 19. URL: <https://www.nbcnews.com/news/world/blinken-ukraine-russia-attack-short-notice-invasion-fears-mount-rcna12691>

32. Dmitry Tymchuk. Особиста сторінка Д. Тимчука у соціальній мережі Facebook. Допис від 12 квітня 2014 р. URL: <https://www.facebook.com/dmitry.tymchuk/posts/482118285250165>

33. Igor Kabanenko. Особиста сторінка І. Кабаненка у соціальній мережі Facebook. Допис від 12 квітня 2014 р. URL: <https://www.facebook.com/kabanenko.ihor/posts/10200773003047790>

34. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine 1 December 2014 to 15 February 2015.

35. Russian military units that fight in Donbas. *YouTube.UA*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xfaxifCx94o>

36. Yatsenyuk A. (Ukrainian Prime Minister): Putin 'Needs New Annexations' (Interview Conducted By Matthias Schepp and Christoph Schult). *Der Spiegel*. 2014. December 20. URL: <http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-with-ukrainian-prime-minister-arseniy-yatsenyuk-a-1009711.htm>

37. Joe Biden thinks Russia will attack Ukraine – but will face a 'stiff price'. *The Guardian*. 2022. January 19. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/19/russia-could-act-against-ukraine-at-any-moment-says-us>

38. Ukraine to the world: keep calm and stop spreading panic. *Financial Times*. 2022. January 19. URL: <https://www.ft.com/content/97d15970-3c36-439d-aa38-7402f732efbc>

39. Ukrainian leader calls for revamp of peace process to end Donbas war. *Financial Times*. 2021. April 26. URL: <https://www.ft.com/content/ed40d675-16b3-4a35-a157-b9bf0078b507>

REFERENCES

1. *Analysis of the Anti-terrorist Operation and the Consequences of the Russian Invasion of Ukraine in August-September 2014 (prepared by the General Staff of the Armed Forces of Ukraine together with the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine)*. (2015). Kyiv, 24 p. [in Ukr.]

2. Analytical Note (Plan of Russia's Intervention in the Internal Affairs of Ukraine, Dismemberment of Its Territory, and Accession of the South-Eastern Regions of Ukraine to the Russian Federation). Administration of the President of the Russian Federation, [4–12] February 2014. (24 February 2015). *Novaya gazeta*. [online] Available at: <https://novayagazeta.ru/articles/2015/02/24/63168-171-predstavlyaetsya-pravilnym-initsirovat-prisoedinenie-vostochnykh-oblastey-ukrainy-k-rossii-187> [in Rus.]

3. Biriukov Reported the Death of Nearly 3,000 Militants in Debaltseve Area. *Ukrainska*

pravda. [online] Available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/20/7059287/0> [in Ukr.]

4. *Combat Order to Storm Ilovaisk Given to the 40th Battalion of the Kryvbas Territorial Defense from the ATO Command (August 5, 2014, Sector B, Lieutenant General V. Khomchak, ATO Commander Colonel-General V. Muzhenko)*. [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)05.illovaisk.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)05.illovaisk.php). [in Ukr.]

5. HAI-NYZHNYK, P. (2016). Budapest Memorandum: Preconditions and Consequences of (Non) Guarantees of Ukraine's National Security. *Hileia*. Vol. 114 (11), pp. 366–378. [in Ukr.]

6. HAI-NYZHNYK, P. (2017). Exacerbation around the Island of Kos Tuzla in 2003 as Part of the Geostrategic Operation of the Russian Federation to Capture the Waters of the Sea of Azov and the Occupation and Annexation of Crimea. *Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry: zbirka naukovykh prats* (South of Ukraine: Ethnohistorical, Linguistic, Cultural, and Religious Dimensions: Collected Scientific Works), Vol. 6. Kherson, pp. 86–93. [in Ukr.]

7. HAI-NYZHNYK, P. (2017). The Crimean Knot and the Issues of the Black Sea Fleet of the Russian Federation in Russian-Ukrainian Military-Political Relations (1991–2013). *Hileia*, Vol. 117 (2), pp. 77–90. [in Ukr.]

8. HAI-NYZHNYK, P. (2017). Occupation and Annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014 as an Act of Aggression against Ukraine: The Course of the Invasion and Evidence of International Crime. *Hileia*, Vol. 118 (3), pp. 110–125. [in Ukr.]

9. HAI-NYZHNYK, P. (2018). Revolutionary Events in Ukraine: The Struggle for the Right to Choose and National Dignity (November 2013 – February 2014). *Hileia*, Vol. 132 (5), pp. 100–112. [in Ukr.]

10. HAI-NYZHNYK, P. (2017) *Russia vs. Ukraine (1990–2016): From Blackmail and Coercion to War of Absorption and Attempts at Destruction*. Kyiv: MP “Lesya”, 332 p. [in Ukr.]

11. HAI-NYZHNYK, P. (2018). Destruction and Takeovers: Plans of the Leadership of the Russian Federation for the Split and Destruction of the State of Ukraine (2014–2015). *Hileia*, Vol. 134 (7), pp. 358–370. [in Ukr.]

12. HAI-NYZHNYK, P. (2018). Ukrainian-Russian Interstate Relations in 2010–2012 during the First Stage of Viktor Yanukovich's Presidency. *Hileia*, Vol. 135 (8), pp. 334–347. [in Ukr.]

13. HAI-NYZHNYK, P. (2018). Ukrainian-Russian Interstate Relations in 2013–2014 during the Second Stage of Viktor Yanukovich's Presidency. *Hileia*, Vol. 136 (9), pp. 270–283. [in Ukr.]

14. HAI-NYZHNYK, P., CHUPRII, L. (2016). Russian-Ukrainian War: Peculiarities of Resolving the Military-Political Conflict in Eastern and Southern Ukraine under Modern Geopolitical Conditions. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 4, pp. 103–121. [in Ukr.]

15. *Information on Cases of Seizure of Military Equipment and Weapons by Illegal Armed Groups from 21.07.14 to 28.07.14 (July 29, 2014)*. [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)29.vijna.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)29.vijna.php). [in Ukr.]

16. *Information on Cases of Seizure of Military Equipment and Weapons by Illegal Armed Groups from 28.07.2014 to 5.08.2014 (August 6, 2014)* [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)06.vijna.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)06.vijna.php). [in Ukr.]

17. General Agreed Conclusions of the Paris Summit in the Normandy format on December 9, 2019. *President of Ukraine Volodymyr Zelensky. Official Online Representation*. (10 Dec. 2019). [online] Available at: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797> [in Ukr.]

18. Zelensky Declared the Need to Expand the “Normandy” Format and Update “Minsk”. *Radio Svoboda*. (27 Apr. 2021). [online] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-normandskyi-format-minsk/31225652.html>. [in Ukr.]

19. Memorandum on the Implementation of the Protocol Following the Consultations of the Trilateral Contact Group on Steps Aimed at the Implementation of the Peace Plan of the President of Ukraine P. Poroshenko and the Initiatives of the President of Russia V. Putin. OSCE. *Organization for Security and Cooperation in Europe*. [online] Available at: <http://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>. [in Rus.]
20. NALYVAICHENKO, V. (Chairman of the Security Service of Ukraine): “Victory Is a Peaceful Life” (Interview with the Interfax-Ukraine News Agency) (7 July 2014). [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)07.nalyvaichenko.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)07.nalyvaichenko.php) [in Ukr.]
21. *On the Crisis in Ukraine (Council of National Security of Russia) [Action Plan to Destabilize Ukraine and Include 12 Ukrainian Regions and the City of Kyiv in the Russian Federation]* (January 2014). [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(01\).plan_putina.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(01).plan_putina.php). [in Rus.]
22. Debaltsevo Was Not Surrounded; 80% of the Ukrainian Military Came Out with Weapons and Equipment – Poroshenko. *Nezalezhne biuro novyn*. [online] Available at: <http://nbnews.com.ua/ua/news/143663/>. [in Ukr.]
23. POWER, S. (2014) (*US Permanent Representative to the United Nations*). *Speech at the UN Security Council Meeting on Ukraine (August 28, 2014)*. [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)28.pauer.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)28.pauer.php). [in Ukr.]
24. *Russia’s Plan to Seize the Left-Bank Ukraine (“Report of the Decision on the Use of the Group of Forces “North” in a Special Operation”; “Explanatory Note to the Decision on the Use of the Group of Forces “North”; April 8–9, 2015, St. Petersburg, Headquarters of the Western Military District)*. [online] Available at: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015\(04\)08.capture_plan.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015(04)08.capture_plan.php). [in Rus.]
25. US Ambassador: Russian Tanks Near Debaltsevo, Weapons for Militants at the Border. *Ukrainska pravda*. (14 Feb. 2015). [online] Available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/14/7058532/> [in Ukr.]
26. Framework Decision of the Trilateral Contact Group on Disengagement of Forces and Hardware. (20 Sept. 2016). *Official Website of the OSCE Project Coordinator in Ukraine*. [online] Available at: <http://www.osce.org/ru/cio/266271?download=true> [in Rus.]
27. Resolution 2202 (2015), Adopted by the Security Council at Its 7384th Meeting on February 17th, 2015. *United Nations. Security Council*. [online] Available at: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/043/74/PDF/N1504374.pdf?OpenElement> [in Rus.]
28. *Ukrainska pravda*. (16 Apr. 2014). [in Ukr.]
29. The Key Military Successes of the Militants in Ukraine Were Secured by the Russian Army – Nemtsov’s Report. *UNIAN*. (12 May 2015). [online] Available at: <http://www.unian.ua/politics/1076935-usi-klyuchovi-viyskoviuspihiboyovikiv-v-ukrajini-zabezpechila-rosiyska-armiya-dopovidnemtsova.html> [in Ukr.]
30. Steinmeier Commented on “Steinmeier’s Formula”. *BBC News. Ukraine*. (7 Oct. 2019). [online] Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49962679>. [in Ukr.]
31. Biden Predicts Russia Will Invade Ukraine. *NBC News*. (19 Jan. 2022). [online] Available at: <https://www.nbcnews.com/news/world/blinken-ukraine-russia-attack-short-notice-invasion-fears-mount-rcna12691>. [in Eng.]
32. DMITRY TYMCHUK. *D. Tymchuk’s Personal Facebook Page. Post dated April 12, 2014*. [online] Available at: <https://www.facebook.com/dmitry.tymchuk/posts/482118285250165> [in Ukr.]
33. IGOR KABANENKO. *I. Kabanenko’s Personal Facebook Page. Post dated April 12, 2014*. [online] Available at: <https://www.facebook.com/kabanenko.ihor/posts/10200773003047790>. [in Ukr.]
34. *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1 December 2014 to 15 February 2015*. [in Eng.]
35. Russian Military Units that Fight in Donbas. *YouTube.UA*. [online]

Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=xfaxifCx94o>. [in Eng.]

36. YATSENYUK, A. (20 Dec. 2014). (Ukrainian Prime Minister): Putin 'Needs New Annexations' (Interview Conducted By Matthias Schepp and Christoph Schult). *Der Spiegel*. [online] Available at: <http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-with-ukrainian-prime-minister-arseniy-yatsenyuk-a-1009711.htm>. [in Ger.]

37. Joe Biden Thinks Russia Will Attack Ukraine – but Will Face a 'Stiff Price'. *The Guardian*. (19 Jan. 2022). [online] Available

at: <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/19/russia-could-act-against-ukraine-at-any-moment-says-us>

38. Ukraine to the World: Keep Calm and Stop Spreading Panic. *Financial Times*. (19 Jan. 2022). [online] Available at: <https://www.ft.com/content/97d15970-3c36-439d-aa38-7402f732efbc>.

39. Ukrainian Leader Calls for Revamp of Peace Process to End Donbas War. *Financial Times*. (26 Apr. 2021). [online] Available at: <https://www.ft.com/content/ed40d675-16b3-4a35-a157-b9bf0078b507>.

Російсько-українська війна, за своїми лаштунками, виходить за рамки двостороннього конфлікту й виявляє у собі виразні ознаки загальної кризи світової системи безпеки, що призведе до ланцюга глобальних змін планетарного значення: зміняться не лише кордони та системи влади в Україні та Росії, закладено початок масштабної трансформації євразійського простору, розпочнеться якісний і територіальний перерозподіл ринків торгівлі та сировини, зазнають змін усталені правила політичного світогляду та взаємовідносин, принципи суспільно-політичної моралі регенеруються, розпочнеться перегляд основ глобалістичної економіки та системи світової безпеки, світовий порядок базуватиметься на змінених правилах гри й розпочне набувати якісно нової конфігурації. Світ кардинально зміниться, і до цих змін його спонукатиме російсько-українська війна, її наслідки та уроки.